

PREHLAD BULHARSKÉHO FILOZOFICKÉHO ČASOPISU
FILOSOFSKA MYSEL ZA ROK 1969

MINČO MINČEV

I. Články:

I. Ako je už dlhoročnou tradíciou, aj v roku 1969 hlavné miesto v bulharskom filozofickom časopise zaberajú otázky týkajúce sa vývoja historického materializmu a s ním spojenou kritikou rôznych smerov spoločenských vied na západe. Táto tendencia sa prejavuje vo veľmi širokej škále tém — od celkom parciálnych, týkajúcich sa veľmi vymedzených problémov vnútorného duchovného života krajiny, až po niektoré témy, ktoré sa týkajú zásadných otázok marxisticko-leninskej ideológie. Zastavíme sa pri niektorých článkoch, ktoré by mohli zaujímať aj slovenského čitateľa.

V prvom čísle je článok D. Cekova venovaný vzťahu J. P. Sartra k marxistickej filozofii *Marxizmus a filozofia J. P. Sartra*. Autor sa zaoberá predovšetkým niektorými Sartrovými názormi a porovnáva ich s príslušnými marxistickými tézami. Konkrétnejšie sú to tieto pojmy: „syntetická jednota medzi objektom a subjektom“, „bytie v sebe a bytie pre seba“, „existencia“ a pod. Okrem toho autor letmo porovnáva duchovný vývoj tohto význačného filozofa od obdobia, v ktorom napísal *Bytie a ničota* až po *Kritiku dialektického rozumu* a prichádza k záveru, že napriek Sartrovmu približovaniu sa k niektorým marxistickým tézám, ostáva úplne cudzí celkovému duchu marxizmu.

V tom istom čísle je uverejnený pozoruhodný článok P. Aneva *Následnosť a trvanie historického procesu*. Ako už sám titul hovorí, hlavnou témou článku je historický čas. Autor poukazuje na jeho trojaký význam v sociálno-historickom kontexte, ako podmienka, spôsob existencie a miera spoločenského bytia. Z tohto hľadiska potom hodnotí homogénnosť historického procesu a dokazuje objektívnosť a nevyhnutnosť kauzálnych vzťahov medzi udalosťami v rôznych časových a priestorových systémoch. Hlavný záver celého zamyslenia sa autor stručne formuluje takto: „Kým historický moment sa javí ako synchronná jednota, historická situácia je polychronická jednota, pri ktorej sú udalosti zjednotené spoločnou tendenciou.“

Ďalší článok venovaný tejto problematike napísal K. Štípskij *O obsahu spoločenského bytia*, uverejnený v treťom čísle. Autor poukazuje na pestrosť marxistického chápania spoločenského bytia. Uvádza, že môže byť stotožňované so spoločenskou zákonitosťou, s ekonomickou základňou, so spôsobom výroby materiálnych statkov, s podmienkami materiálneho života spoločnosti, s hmotnou praktickou činnosťou a nakoniec s celým materiálnym životom spoločnosti, so všetkými hmotnými spoločenskými javmi. Autor analyzuje všetkých šesť koncepcií a poukazuje na nebezpečenstvo, ktoré vzniká pri absolutizácii ktoréhokoľvek z nich. Podľa neho je to bežný nedostatok niektorých marxistických filozofov v oblasti historického materializmu.

Siedme číslo Filozofickej mysli bolo minlý rok venované 25. výročiu oslobodenia Bulharska a v ňom boli uverejnené predovšetkým príspevky hodnotiace socialistický vývoj

Ľkrajiny. Okrem iných je tu pozoruhodný článok St. Angelova *Socializmus a sloboda osobnosti*. Autor sa snaží vysvetliť politický obsah a podstatu pojmu sloboda, a preto sa vyvaroval čistej myšlienkovvej špekulácie okolo tohto pojmu. Logická stavba jeho tézy je veľmi jednoduchá — človek je produktom spoločnosti; základnou organizáciou spoločnosti je štát; vzťah štát a človek je vzťah politický, a preto je sloboda predovšetkým politicky podmienená. Každé iné chápanie slobody, ktoré obchádza túto podmienku alebo ju podceňuje, pokladá autor za sebaklam. Sloboda, to nie je len otázka želanja, ani raz navždy dosiahnutá politická voľnosť, ale stále zdokonaľovanie spoločenských vzťahov a vývoj výrobných síl. Bez splnenia týchto podmienok môže ostať sloboda aj v socializme len prázdny slovom bez reálneho obsahu.

Skoro v tom istom tóne znie aj zamyslenie sa I. Mareva v príspevku *Uvedomelosť a živelnosť v socialistickej spoločnosti* publikovanom v ôsmom čísle. Autor predovšetkým spresňuje pojmový aparát, s ktorým bude narábať. Uvedomelosť predpokladá pravdivý odraz objektívnych zákonov a primeranosť, hoci aj nie absolutnu, medzi vopred postavenými cieľmi činnosti a jej konečným výsledkom. Živelnosť sa podľa autora prejavuje v nepoznanosti objektívnych sociálnych zákonov a v neprimeranosti medzi vopred postavenými cieľmi a konečným rezultátom. Autor nesúhlasí s názormi, že víťazstvom socialistickej revolúcie prestáva živelnosť automaticky pôsobiť. Len správne hodnotenie dialektického vzťahu medzi uvedomelosťou a živelnosťou môže pomôcť objaviť náhodnosť v spoločenskom procese, a tým zvýšiť váhu uvedomelej sociálnej činnosti.

Spoločenská prax a tvorivá aktivita osobnosti — tak sa nazýva článok S. Vasileva, uverejnený v jedenástom čísle časopisu. Tu sa stretávame s problémom vzťahu subjektu a jeho objektívneho prostredia. Autor podáva svoje tézy, že tvorivá činnosť je také teoretické a praktické pôsobenie, prostredníctvom ktorého subjekt podriaďuje objekt svojou vôľou, početnými dôkazmi z psychológie, ontológie, gnozeológie a estetiky.

Iné články z oblasti ideológie, o ktorých by sme chceli stručne informovať slovenského čitateľa sú: *Nové modely socializmu — najnovší variant pravcového revizionizmu* (M. Jankov, č. 1.), v ktorom autor zaujíma kritický postoj k niektorým západným marxistickým ideológom — F. Marekovi, B. Hartmannovi, P. Andresovi a iným.

C. Cankov v treťom čísle kritizuje niektoré moderné buržoázne teórie o vedeckotechnickej revolúcii v článku *Neudržateľnosť buržoázných teórií o vedeckotechnickej revolúcii*.

K. Bajčinskij sa zaoberá problémami medzinárodného robotníckeho hnutia v článku *Jednota — životná nevyhnutnosť* (č. 5).

Revizionizmus L. Koľakowskeho je príspevok D. Pavlova, v ktorom autor ostro kritizuje názory tohto známeho poľského filozofa na historický a dialektický materializmus.

O problémoch marxistickej ideológie a aktuálnych otázkach komunistického hnutia sa dočítame v článku D. Miteva *Kominterná a niektoré problémy našej súčasnosti* (č. 8) a v deviatom čísle *Marxizmus a leninizmus a internacionalizmus víťazia* od A. Kožucharova.

2. Ďalšia tematická sféra, ktorá bola minulý rok súčasťou obsahu bulharskej Filozofskej mysli, je problematika dialektiky v oblasti ontológie a gnozeológie.

Prvý článok venovaný tejto problematike v r. 1969 je od A. Mladenova a nazýva sa *Metodologické a gnozeologické chyby pri interpretácii protirečenií medzi objektom a subjektom*. Autor sa zaoberá definíciou samého pojmu chyba. Podľa významu rozlišuje tieto druhy chýb: paralogizmus, sofizmus a logický paradox. Potom A. Mladenov aplikuje tento pojem na určenie gnozeologických vzťahov medzi objektom a subjektom. Za príčinu chýb gnozeologickologického charakteru autor pokladá nepochopenie vnútorných súvislostí medzi tromi základnými protirečeniami, ktoré sa prejavujú v týchto vzťahoch: a) objektívne

protirečenie (vzťah objekt—objekt), b) subjektívne protirečenie ako produkt vzťahu subjekt—objekt), c) a ďalší druh subjektívneho protirečenia, ktoré chápe ako odraz prvých dvoch druhov na jednej strane a subjektívnych protirečení vznikajúcich pri vnútornej zmene vo vedomí na druhej strane.

O *objektívnom charaktere vlastností* — píše G. Tanov (č. 2). Príspevok je venovaný hlavne vzťahu medzi tzv. prvotnými a druhotnými vlastnosťami vecí. Autor kritizuje predovšetkým sovietskeho filozofa S. Petrova, podľa ktorého druhotné vlastnosti sú len subjektívneho charakteru. G. Tanov dokazuje objektívnu hodnotu druhotných vlastností v procese ľudského poznania.

Dobrin Spasov sa zaoberá niektorými novými javmi v neopozitívizme v článku *Nové akcenty v neopozitívizme* (č. 4), kde skúma jeho oporné body v súčasných prírodných vedách. D. Spasov vidí v každej jednostrannej logickej závislosti filozofie od nejakej exaktnej vedy prejav neopozitívizmu. Stručne rozoberá názory B. Russella a L. Wittgensteina a charakterizuje súčasný vývoj neopozitívizmu ako „pohyb od analýzy k syntéze“. Autor dokazuje, že každé podceňovanie filozofie, či otvorené alebo skryté, spôsobuje samej pozitivistickej filozofii izoláciu od prírodných vied.

V tom istom čísle je aj článok N. Stanulova *O informácii a odraze*, podľa ktorého v procese odrazu môžeme rozlíšiť tri elementy: odrážanie, odrážajúce a odraz (obraz). Autor sa pozastavuje nad názormi N. S. Žukova, podľa ktorého informáciu majú len systémom riadenia, a poukazuje na ich nsprávnosť — informácie a riadenie sú rôzne procesy a sú vo vzájomnej závislosti iba zo strany procesu riadenia.

O problémoch vzťahu človeka a jeho činnosti k prostriedku nájdeme v príspevku S. Vasileva v piatom čísle časopisu *Ideálny odraz a materiálno-praktická tvorivá činnosť*. Autor definuje tvorivú činnosť (podľa obsahu) ako širšiu a užšiu. Ako širšiu chápe každú tvorivú činnosť, ktorá je spojená s vytváraním materiálnych alebo duchovných hodnôt. Podľa „užšieho“ významu tvorivá činnosť sa obmedzuje na vytváranie len takých hodnôt, ktoré dovtedy v skutočnosti neexistovali. S. Vasilev poukazuje na cestu vývoja tvorivej činnosti, odvolávajúc sa na Marxove tvrdenie, že každá idea je materiálna skutočnosť prenesená do vedomia a nový návrat vo forme projektu do objektívnej reality.

V šiestom čísle P. Velčev rozoberá Leninovu tézu o praxi v článku *O leninovej charakteristike praxe ako určitej a neurčitej*. Určitosť a neurčitosť sú dve charakteristiky praxe, z ktorých vyplýva súčasne aj jej absolútna a relatívna úloha v poznávacom procese a ich dialektická vzájomná závislosť.

S otázkami kauzality v marxistickej filozofii sa zaoberá F. Račev v článku *O podstate príčinného vzťahu a niektoré momenty poznania* (v deviatom čísle). Autor nastolil dve otázky — môže byť kauzálny vzťah bezprostredný (bez reálnych medzičlánkov)? — môže byť kauzálny vzťah len ten, ktorý je časovo bezprostredný? F. Račev odmieta úzke chápanie kauzality a prijíma za nevyhnutné skúmať celú kauzálnu reťaz, rozdeľujúc ju na dvojice. Ak sa tento gnozeologicko-ontologický sled nenaruší, potom je logický výsledok viazaný na pôsobenie prvej príčiny v tejto reťazi.

Prehľad tejto sféry problémov uzavierame článkom T. Valova *Pojem subjektu* (č. 12). Pojem subjekt má tri rôzne obsahy — gnozeologický, sociálny a ontologický. V gnozeologickej súvislosti sa vytvára dvojica subjekt—objekt; v sociológii subjektívny faktor—objektívna spoločenská realita a v ontológii je subjekt: „... to, čo odráža skutočnosť, že určité veci sú nositeľmi istých objektívnych kvalít a vzťahov, ktoré sú vnútorne, imanentne vlastné“.

3. Častou témou v bulharskom filozofickom časopise sú filozofické problémy exaktných vied, predovšetkým prírodných. V druhom čísle je uverejnený článok A. Kalinova.

O *filogénii dedičnosti*. Autor predkladá dve otázky, ktoré zodpovedajú dvom hlavným názorom na dedičnosť: a) existujú špecializované dedičné jednotky alebo b) každá živá častica má vlastnosť dedičnosti. Poukazuje na skutočnosť, že materiálnym nositeľom dedičnosti pri zrode bunky na začiatku evolúcie boli bielkoviny. A. Kalinov sa prikláňa k názoru, že DNK vznikla v priebehu evolúcie a ako dôkaz používa výsledky Krasilnikových, Maršákových a Kripkových vedeckých výskumov, podľa ktorých DNK chýba v niektorých vírusoch a jednoduchých baktériách.

Najdôležitejší a najzaujímavejší je názor A. Kalinova, že každé kvalitatívne komplikovanie živé bunkovej hmoty vedie k jej kvantitatívnemu zmenšeniu.

Vzájomné prenikanie prírodných a technických vied — je príspevok S. Minčeva v treťom čísle časopisu. Možnosti uplatnenia metód prírodných a technických vied vyvodzuje z dvoch predpokladov: z 1. existencie spoločnej stránky v objekte skúmania oboch, 2. uskutočnenia reálneho prechodu od jednoduchšieho objektu skúmania k zložitejšiemu.

S. Minčev obrazne vyjadruje vzájomnú viazanosť medzi technickými a prírodnými vedami, ako snahu odpovedať na otázky „čo je“ (prírodné vedy) a „ako“ (technické vedy). Potom je už jasné, že kritériom pravdy a spojivom medzi nimi sa stáva prax.

M. Zlatev a S. Sarkisijan sa zaoberajú niektorými problémami fyziky v článku *Filozofické problémy pri budovaní teórie formulovania a využitia fyzikálnych zákonov* (č. 4). Autori sa zapodieajú upresnením pojmu prírodný zákon a vedecký zákon. Tu vznikajú problémy vyjadrovania fyzikálnych zákonov, formulovanie a výpočet fyzických zákonitostí a formuly definujúce fyzikálne jednotky. Ďalej sa zaoberajú aj filozofickými problémami merania a poukazujú na jeho miesto vo vedeckom poznaní. Ako doplnok venujú určitú pozornosť aj logicko-metodologickej a matematickej stránke merania.

V šiestom čísle časopisu nájdeme príspevok I. Kalajkova *Pojem patologického v medicíne*. Podľa autora je patologický proces spätý so všetkými zákonitostami prispôsobovania sa organizmu prostrediu, a preto pokladá za nemožné oddeľovať tieto dva pojmy. Upozorňuje na výsledky pokusov významných lekárov, ktorí skúmajú nižšie organizmy a postupne prechádzajú k problémom patológična u človeka. I. Kalajkov uvádza ako nevyhnutné určenie tohto pojmu pracovnú činnosť človeka. Preto hľadá vzájomné súvislosti medzi biologickým a sociálnym prostredím a ako základný predpoklad patologicnosti určujú takú štruktúru sveta, ktorá má stálych negatívnych dráždičov sociálno-biologického charakteru.

Poľský filozof C. Nowinski sa predstavuje v deviatom čísle článkom *Vývoj súčasnej biologickej teórie a dialektika*. Autor sa zaoberá vývojom biológie od r. 1937 až dodnes a hlavne výsledkami poľského biológa Dobžanského. Teória evolúcie je na jednej strane matematicko-deduktívna a na druhej induktívno-experimentálna. Autor dokazuje, že dialektická metóda skúmania evolúcie sa uplatňuje nielen z hľadiska požiadaviek gnozeológie, ale aj z hľadiska samej evolúcie ako objektívneho dialektického procesu, ktorý si vyžaduje adekvátnu metódu.

Ďalším zahraničným prispievateľom časopisu *Filosofská myseľ* v roku 1969 bol S. Gurevič (ZSSR) s článkom *Marxisticko-leninská filozofia a niektoré otázky medicíny* (č. 11).

Hlavnú tému tejto práce by sme mohli formulovať ako hľadanie metódy teoretického výskumu v empirických výsledkoch medicíny. Sovietsky filozof sa prikláňa k názoru, že treba vychádzať z faktu, že medicína rieši nielen prírodovedecké, ale aj sociálne úlohy. Filozofia medicíny sa musí prispôbovať vnútornému dialektickému vývoju samej medicíny. Ako základný filozofický problém medicíny vystupuje, podľa autora, vzťah medzi chorobou a zdravím. S. Gurevič upozorňuje na chyby, ktoré sa vyskytujú pri metodologickom výskume tohto problému.

4. Otázky logiky a metodológie zaberajú vždy široký priestor v bulharskom filozofickom časopise. Hlavným cieľom bulharských logikov aj naďalej ostáva vyvodzovanie filozofických dôsledkov z logiky.

V treťom čísle má L. Derilijev článok *Logická analýza niektorých matematických dôkazov*. Požiadavky logiky na správne myslenie, tvrdí autor ešte na začiatku, sa vyjadrujú v dvoch formách: 1. ako logické zákony; 2. ako pravidlá vyvodzovania. V článku robí autor logickú analýzu niektorých matematických dôkazov len pomocou výrokového kalkulu: Hauberova teoréma, Pappova analýza a Euklidova analýza.

O *induktívnej metóde podobnosti* píše N. Merdžanov v piatom čísle časopisu. Autor zaujíma kritické stanovisko k metóde podobnosti a poukazuje na ťažkosti pri prekonávaní prekážky nazwanej „mnohosť príčin“. Vracia sa k Millovej induktívnej logike a poukazuje na určité elementy jej metafyzickosti, ktoré sa skrývajú nie v negácii vzťahu indukcie s dedukciou, ale v jej obmedzenom, jednostrannom chápaní. Autor upozorňuje, že táto chyba je charakteristická aj pre veľkú časť logikov, ktorí tvrdia, že induktívne metódy majú nejaký zmysel iba v odstránení časti možných hypotéz. N. Merdžanov uzatvára svoj článok tvrdením, že nároky pravdepodobnostnej logiky na monopol induktívnych úsudkov nie sú opodstatnené.

V ôsmom čísle je uverejnený príspevok V. Burieva a V. Bojeva *Pokus o teoreticko-informačnú interpretáciu protirečenia medzi dosiahnutými poznatkami a vznikajúcimi problémami*. Prameň ľudského poznania leží v protirečení medzi objektom a subjektom poznania. Na základe tohto tvrdenia potom autori vypracúvajú formulu, ktorou dokazujú, že pri stálom kvantitatívnom raste poznatkov sa rozširuje aj okruh novovznikajúcich problémov. Pritom má čas úlohu určujúcu aj smer, aj objem poznania.

Článok venovaný problému logiky nájdeme aj v deviatom čísle — *Niektoré logické aspekty problému radu* od A. Eškenázyho. Autor sa zastavuje nad otázkou definovania radu a potom pokračuje v rozoberaní pojmov entropia a negentropia. Venuje pozornosť aj druhom radov, reláciami medzi radmi, zlepšeniu radu a na základe výsledkov logických operácií dokazuje dialektickú závislosť medzi rôznymi systémami.

5. Etika, estetika a ateizmus — takto by sme mohli nazvať ďalší okruh tém v bulharskom filozofickom časopise z r. 1969. Marxistická filozofia v Bulharsku má snáď najdlhšie tradície v týchto oblastiach, siahajúcich až k samým začiatkom prenikania socialistických ideí do krajiny.

V prvom čísle vystupuje ako hosť časopisu G. Caregorodzev (ZSSR) s článkom *O niektorých etických problémoch medicíny*. Venuje pozornosť predovšetkým postaveniu lekárskej etiky v súčasnej spoločnosti. Ako hlavný určujúci element v postupnom klesaní pocitu zodpovednosti u lekárov, vidí Caregorodzev v stále sa prehľbujúcej špecializácii. Jej výsledkom je fakt, že pred chorým vystupuje lekár nie ako osobnosť, ale celá medicína ako vedecká disciplína. Ako kritérium morálnych hodnôt lekára musí sa brať nielen jeho vzťah k chorému, ale aj k celej spoločnosti. To však spätne súvisí s tým, aké miesto v sebe určuje spoločnosť lekárovi.

S etickými problémami medicíny sa zaoberá aj I. Kalajkov v príspevku *O pojme norma v medicíne* (v 3. č.). Autor tu rozoberá normu z hľadiska medicínsko-biologického aspektu a definuje ju ako odraz zákonitých prejavov životných javov a predovšetkým proces prispôsobovania sa organizmu. Pretože človek je aj biologický tvor, aj sociálna jednotka, z medicínskeho hľadiska na určenie pojmu normy sa zúčastňujú oba komponenty. Autor upozorňuje na zložitost celého normatívneho procesu, na pocit neobmedzenej slobody u zdravých ľudí a naopak. U chorého je pocit slobody potlačený hlavne tou skutočnosťou, že sa narúša rovnováha medzi ním a biologickým alebo sociálnym prostredím.

Podstata a špecifika morálky ako spoločenský jav je článok P. Daneva v štvrtom čísle časopisu. Autor stojí jednoznačne na pozíciách normatívnej etiky a dokazuje, že morálka je priamo závislá od ekonomických vzťahov spoločnosti. Je dokonca bližšia k ekonomike, ako napr. právo, veda alebo umenie. Z hľadiska štruktúry „... morálka sa skladá z dvoch základných komponentov 1. mravné vedomie — morálka ako forma spoločenského vedomia; 2. praktická morálka — morálka ako mravná prax“. Autor pripúšťa relatívnu samostatnosť právnych vzťahov k ostatným formám spoločenských vzťahov.

I. Jančev vystupuje v šiestom čísle s príspevkom *Problém dôvery*, v ktorom spája vnútornú dynamiku vzťahu dôvery s normou dobra v jej triedno-historickej perspektíve. Dôvera sa realizuje v dvoch rovinách — individuálnej a sociálnej. Dôvera ako vzťah, ktorý vzniká z predsavzatia páchať zlo, vyčerpáva svoj mravný obsah a hodnotu. Preto dôvera, ktorá chce byť mravne hodnotnou, musí vždy v sebe okrem presvedčenia obsahovať aj schopnosť predpokladať. Ďalší príspevok z oblasti etiky je v deviatom čísle — *O pojme najvyššie blaho* od K. Neševa. Podľa autora „... postulovanie najvyššieho blaha ako konečný cieľ človeka obmedzuje mravnú činnosť do úzkych rámcov subjektívnych pôžitkov a príjemných pocitov“. Autor vrhá kritické svetlo na etické názory Epikurove, na Gassendiho a Kanta. Prednosti marxistickej etiky sú v tom, že zavrhujú pojem najvyššie blaho. K. Nešev pokladá „mravný ideál“ za pojem, ktorý najlepšie vystihuje ciele osobnosti žijúcej v kolektívoch spoločnosti.

B. Cenkov sa zase zaoberá otázkou svedomia v článku *O kategórii svedomia* (č. 11). Upozorňuje, že táto kategória je najmenej rozpracovaná v marxistickej etike a na ukážku robí malý prehľad literatúry venovanej tejto problematike. Autor sa potom pokúša určiť kritérium svedomia — svedomie je výraz morálky, kritérium morálky je prax. Ak v praxi celkové správanie sa človeka objektívne upevňuje zdravé základy života, také správanie je mravné. Takéto chápanie robí, podľa autora, svedomie pôsobivé a pozdvihuje ho nad úroveň čistého nazerania.

Posledný článok z roku 1969 venovaný etickej problematike *Emócie a morálka* od D. Trojanova je uverejnený v dvanástom čísle. Autor hľadá, ako sa sám vyjadruje, „... miesto emocionálnych javov v sústave morálky“. Zavádza dva pojmy — „emocionálne pozadie morálky“ a „emocionálny moment v morálke“. Potom nimi operuje v analýze rôznych spoločenských relácií. Rozlišuje vzťahy majúce charakter nálady (ako emocionálny stav) alebo ako mravný afektový stav, z ktorých sa potom vynárajú mravné pocity. Autor však pripomína, že celková mravná emocionálna činnosť sa nevyhnutne a zákonite viaže na racionálno-mravné zdroje človeka.

*

S otázkami estetiky rozoberanými z psychologického hľadiska sa zaoberá P. Rusev v článku *Psychológia umeleckého osvojovania* (č. 1). Tento článok má za úlohu, ako hovorí sám autor, „... ukázať na jednej strane potrebu hlbšieho výskumu v okruhu psychológie umeleckého osvojovania a na druhej strane možnosti týchto výskumov a ich pravdepodobnú praktickú hodnotu. Hlavné pole tohto výskumu P. Rusev nachádza v porovnaní pôsobenia súčasného umenia na spoločnosť a pôsobenie umenia na tzv. patriarchálne spoločnosti. Vyzdvihuje úlohu masovo komunikačných prostriedkov na rozširovanie umeleckého pôsobenia spoločnosti a zároveň upozorňuje na anonymitu umelca a konzumenta.

K starej známej téme sa vracia S. Vasilev v článku *Triednostranický prístup a umelecká tvorba* (č. 6). Autor dokazuje nevyhnutnosť takéhoto prístupu a uvádza príklady podporujúce jeho názor.

S tou istou problematikou a v tom istom čísle sa predstavuje ďalší hosť časopisu — sovietsky filozof Š. German článkom *Straníckosť a umeleckosť*. Autor rozoberá dva extrémne názory na straníckosť v marxistickej estetike. Na jednej strane vystupuje názor, podľa ktorého je straníckosť, vedome či nevedome, pozíciou každého umelca, na druhej strane — názor, že to je iba pozícia umelca v socialistickej spoločnosti. Oba názory vedú k tomu, že v konečných dôsledkoch sa odtrhuje triednosť od straníckosti. Straníckosť v jej prísnom chápaní vystupuje podľa autora na určitej etape spoločenského vývoja a jej predpoklad musí byť predovšetkým uvedomelosť.

T. Stojčev rozoberá Marxov názor na umenie v príspevku *Marx o vzťahu medzi mytológiou a umením*. Hlavným problémom podľa autora je dokázať prítomnosť alebo neprítomnosť mýtov v súčasnom umení. Kritizuje R. Garaudyho a bulharského estéta K. Goranova, ktorí pripúšťajú ich prítomnosť. Hlavným argumentom autora pri obhajovaní názoru, že mýty neexistujú v súčasnom umení je to, že mýtus bol pred umením, ale nie umením samým, odvolávajú sa pritom na bohatstvo historickej skúsenosti.

*

Zvláštnou a významnou témou Filozofskej mysli bolo náboženstvo a ateizmus. S veľmi zaujímavým príspevkom sa stretne v druhom čísle — *O niektorých metodologických problémoch ateizmu* od N. Mizova. Autor začína článok s kritikou tých názorov, ktoré odmietajú existenciu ateizmu ako zvláštnu oblasť vedeckého poznania. Zároveň pripomína, že sa už robia, hoci aj nesmelé pokusy o vydelenie ateizmu z filozofie. Pri rozoberaní predmetu ateistického poznania N. Mizov prichádza k záveru, že náboženstvo a ateizmus sú dva celkom rôzne javy spoločenskej existencie ľudí, a preto treba pristupovať k ich skúmaniu rôznymi metodologickými pojmami.

Hneď v ďalšom čísle N. Mizov pokračuje v tej istej problematike článkom *Religiológia — špeciálna veda o náboženskom fenoméne*, ktorý logicky nadväzuje na predchádzajúci. Autor prechádza z ateizmu do novej témy a uvádza oprávnené snahy vytvoriť „filozofiu náboženstva“ odvolávajúc sa na to, že už existujú „filozofia umenia“, „filozofia morálky“ a pod. Potom definuje religiológiu takto: „... je to exaktná veda, ktorá skúma... a určuje špeciálne zákony a zákonitosti vzniku, existencie, vývoja a prekonávanie náboženského fenoménu, vzaté v ich čistej, abstraktnej forme.

Revizionistické tendencie v oblasti ateizmu je článok S. Baramova, uverejnený v piatom čísle, v ktorom kriticky rozoberá názory niektorých marxistických filozofov na ateizmus. (Garaudy, Luporini, Pajačević). Autor odmieta názor, podľa ktorého marxizmus a kresťanstvo sú rovnocennými partnermi v boji za pokrok v súčasnom svete. Pripomína niektoré postuláty kresťanského náboženstva a porovnáva ich s marxizmom. Dokazuje, že kresťanstvo svojou základnou ideou nebolo, ani nemôže byť ideológiou bojovníkov za skutočnú slobodu.

S problematikou ateizmu sa ďalej zaoberá P. Cvetkov v článku *O predmete vedeckého ateizmu* v deviatom čísle. Autor reaguje na príspevok N. Mizova a dokazuje, že ateizmus si vybojoval svoje miesto vo vede. Žiadna iná alternatíva už nie je možná, okrem existencie ateizmu ako exaktnej vedy. Ateizmus definuje takto: „Predmet vedeckého ateizmu sú základné, vnútorné zákonitosti vzniku, vývoja a procesu prekonávania náboženstva v ich teoreticky zhrňujúcom výraze“. Polemizuje s N. Mizovom o otázke oddelenia vedy o náboženstve (religiológia) od ateizmu a dokazuje, že je to metodologicky nemožné.

Posledný článok za rok 1969 z ateistickej problematiky je publikovaný v dvanástom čísle. — *Religióznosť veriacich ako jednota ich náboženského vedomia a správania sa* od K. Krsteva. Je to pokus o metodologické upresnenie základných pojmov a kategórií, s kto-

rými sa operuje pri analyzovaní religiozности. Autor upozorňuje na skutočnosť, že treba rozlišovať bežné, masové náboženstvo od náboženskej teórie. Krstev potom z toho vyvodzuje, že nábožnosť môže byť dokázaná len vtedy, ak sa uskutoční na základe súčasnej analýzy, tak vedomia, ako aj správania sa jednotlivca.

II. Diskusie:

Veľmi zaujímavou a cennou tradíciou bulharského filozofického časopisu je, že uvoľňuje veľa miesta diskusií. Nie je to diskutovanie v bežnom slova zmysle, kde sa musí odpovedať na každý príspevok. Sú to skôr podnety, nápady a myšlienky, ktoré sú stručne vyložené s vopred naznačenou pripomienkou, že sú vlastne len hypotézami. Témy diskusií za rok 1969 neboli veľmi pestré, avšak materiál v rámci jednotlivých tém je dosť bohatý.

T. S. Stojčev skúma otázky náboženstva v spoločnosti v článku *O sociálno-historickej forme pokrokovej úlohy náboženstva* (č. 1). Autor tvrdí, že náboženstvo je sociálno-historický jav, ktorý závisí od celkových spoločenských podmienok, a preto môže mať raz pokrokovú, raz spiatočnícku úlohu. Autor výstižne opisuje mechanizmus prechodu náboženstva od reakčnej funkcie až po pokrokovú funkciu v spoločnosti. Ako najvyššie štádium tohto procesu T. S. Stojčev vykladá spojenie náboženstva s politikou v rámci určitého pokrokového ideovo-politického systému. Dáva príklady o pokrokovej úlohe náboženstva vo feudalizme, v obrane národného povedomia, pri vzniku kapitalizmu a podobne. Autor vyzýva k podrobnejšiemu výskumu závislosti náboženstva od politiky.

Príspevok z tej istej problematiky nájdeme aj v šiestom čísle pod názvom *O úlohe pravoslávnej cirkvi počas tureckého otroctva* od B. Boseva. Podľa autora sú tri základné súčasti náboženstva — intelektuálna (racionálna), emocionálna a kultová. Vychádzajúc z tohto chápania modelu individuálnej náboženskej viery, B. Bosev odmieta tvrdenie o permanenentnej pokrokovej úlohe pravoslavia v období bulharského podmanenia Turkami. Pozastavuje sa nad charakterom náboženstva v stredoveku a zdôrazňuje, že náboženstvo malo monopol na celý duchovný život spoločnosti a každý úpadok alebo rast bol spojený s ním. Preto netreba absolutizovať ani jeho pokrokovú, ani reakčnú úlohu; konkrétny prístup je záväzný pre každé skúmanie tejto problematiky. Autor podopiera svoje názory početnými príkladmi z dejín bulharskej pravoslávnej cirkvi, ktorá bola kolískou slovanského pravoslavia vôbec.

*

V druhom čísle bola veľká diskusia týkajúca sa problémov axiológie a deontológie. V nej sa zúčastnilo päť autorov, ktorí prístupujú k týmto otázkam z pozície svojich vlastných odborov. Prvý príspevok *Hodnota a pravda* patrí S. Angelovi. Autor definuje hodnotu ako „... kategóriu na označenie tých vecí, vlastností a vzťahov skutočnosti, ktoré vytvorené, objavené alebo projektované človekom sa používajú na uskutočnenie sociálneho pokroku“. Ako je potom už ľahko zistiť — hodnoty existujú ako výsledky vzťahu medzi objektom a subjektom. K tomuto vzťahu sa nevyhnutne prirátava aj problém pravdy, ktorý je podľa S. Angelova, neoddeliteľný od kategórie hodnoty.

Ďalší príspevok do diskusií je — *Norma, ideál, hodnotenie a hodnotová orientácia* od V. Momova. Autor začína širokým definovaním rôznych pojmov. Napr. „hodnotová orientácia je taký prostriedok na realizovanie určitých cieľov, ktorý pôsobí na aktívne sformovanie vnútorných duchovných síl človeka“, „norma je miera povinnostného správania sa; ideál je miera želaného správania sa“. Každá norma podľa V. Momova vyrastá nielen na presvedčovaní, ale aj na prinútení, ideál sa však zakladá len na príťažlivosti a želaní budúcej činnosti. Preto obsahuje v sebe hodnotový moment. Oveľa bohatšie a

mnohostrannejšie je hodnotenie, ktoré pripisuje charakteristiku niečoho, čo bolo, čo je alebo bude. Nakoniec sa všetky tieto pojmy pri svojej realizácii konkretizujú vo svetonázorových pozíciách ľudí.

Stať V. Taseva *Je problém hodnôt vykonštruovaný?* je ostrou polemikou so sovietskym filozofom O. G. Drobnickým. Autor diskusného príspevku oceňuje kladné stránky diela sovietskeho filozofa a *Svet oživených vecí*, zároveň sa však stavia proti podceňovaniu a dokonca zavrhnutiu problému hodnôt. Podľa Drobnického sú hodnota a poznanie protikladné a vzájomne sa vylučujúce pojmy. V. Tasev zovšeobecňuje Drobnického vývody a vykladá ich v štyroch bodoch: a) hodnoty sú reálne spoločenské javy, b) sú však spojené iba s psychologicko-emocionálnou stránkou ľudskej činnosti, c) medzi poznaním a hodnotou existuje absolútny protiklad, d) duchovné hodnoty sa redukujú len na normatívne hodnoty. Autor vyvíja ostrú kritiku proti tomuto chápaniu problému hodnôt a s ním spojených pojmov. Okrem iného pokladá za zbytočnú námahu niektorých marxistických filozofov „zavádzať“ hodnoty do marxizmu — leninizmu, pretože pre túto filozofiu nie sú novinkou. Sú s ním vnútorne spojené a sú súčasťou marxistickej filozofie človeka.

Ako posledný sa do tejto diskusie zapája význačný bulharský filozof a logik Dobrin Spasov s článkom *Teraz už aj deontičná logika*. Bulharský logik sústreďuje svoju pozornosť na názory G. Kalinowského, ktorý sa pokúsil na Viedenskom filozofickom kongrese obhájiť právo na existenciu „deontičnej logiky“. G. Kalinowski uviedol na kongrese takýto príklad:

„Ten kto hovorí, musí povedať pravdu“.

„Musí hovoriť pravdu“, implikuje „má právo ju povedať“. Podľa Spasova pri dôslednom rozobraní tohto výroku dostaneme známu schému (a b) . (b c) (a c), a preto odmieta opodstatnenosť tzv. deontičnej logiky. Formálna logika má dostačujúci vyjadrovací aparát na riešenie väčšiny problémov noriem. Zložitejší a mimo kompetencie logiky je však výskum noriem v ich historickom a triednom aspekte.

*

Pokúsili sme sa v tomto článku podať letmý prehľad bulharského filozofického časopisu, *Filosofska mysel* za rok 1969. Pravda, je to len malá časť filozofickej produkcie tejto krajiny, ale predsa azda podáva aký-taký obraz filozofického ovzdušia a duchovného smeru bulharského teoretického myslenia.

Jednotlivé články samy osebe môžu byť dobré alebo slabšie, zaujímavé aj menej zaujímavé. Nazdávame sa však, že pri takýchto prehľadoch, ktorý práve predkladáme slovenskému čitateľovi, je dôležité nielen „čo sa skúma“, ale aj „ako“ sa určité problémy skúmajú. Jedine tak je potom možné zistiť, v čom sú podobnosti a rozdiely v spôsobe myslenia a nie na poslednom mieste aj zvláštnosti teoretického ovzdušia toho-ktorého duchovného prostredia.